

PODLISTAK

• KALENDAR •

Za Šokčevića banovanja u Hrvatskoj ponovno uveden ustavni poredak

1811.: Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban Josip Šokčević rođen je 7. ožujka 1811. u Vinokovcima, a umro je u Beču 16. studenoga 1896. Vojnu akademiju završio je 1830. u Bečkom Novom Mjestu.

Kada je ban Josip Jelačić obolio, imenovan je Josip Šokčević 1858. banovim zamjenikom i poslan u Zagreb kao vrhovni kapetan, guverner i zapovjedajući general u Hrvatskoj i Slavoniji. Dobiva 1860. barunat i postaje doživotnim članom Carevinskoga vijeća u Beču.

Na Strossmayerovu preporuku, imenovan je 19. lipnja 1860. banom, vrhovnim kapetanom, zapovjedajućim generalom u Hrvatskoj i Slavoniji, riječkim guvernerom i predsjednikom Banskoga stola u Zagrebu. Novi ban u Zagreb dolazi s vladarim odobrenjem da se hrvatski jezik ponovno uvede u javni život.

Kada je Hrvatski sabor zaključio da ne može poslati u Ugarski sabor svoje zastupnike, niti prisustvovati krunidbi Franje Josipa dok se ne riješi odnos Hrvatske i Ugarske u dualističkoj Carevini, bio je 25. svibnja 1867. raspušten.

Budući da je svim tim događajima nestalo podloge za politiku Samostalne narodne stranke, koju je zastupao i ban Josip Šokčević, on je 27. lipnja 1867., na vlastitu molbu, razriješen banske časti i 1868. umrovljen.

Za banovanja Josipa Šokčevića u Hrvatskoj je ponovno uveden ustavni poredak, a ban je velikim utjecajem na to da se prebrodi teško naslijeđe apsolutizma i nasilne germanizacije.

Hrvatski preporoditelji osnivaju Maticu ilirsku

1839.: Zamisao o osnivanju književnoga društva u Hrvatskoj nastala je istodobno s pojavom ilirskoga pokreta – hrvatskoga narodnoga preporoda, a inicijativa je potekla od Narodne čitaonice u Zagrebu, u kojoj je 7. ožujka 1839. zaključeno da se u Zagrebu osnuje Društvo za jezik ilirski i slovesnost, sa zadatkom da izdava hrvatske novine i izdaje znanstvena, popularno-znanstvena i zabavna djela.

Budući da odobrenje pravila društva nikako nije stizalo, odlučeno je 10. i 11. travnja 1842. da se osnuje »glavnica« radi izdavanja »starih klasika ilirskih, osobito dubrovačkih« i drugih »korisnih knjiga od najnovijih spisatelja«. Ta je »glavnica« nazvana Matica ilirska.

Prvi odbor za upravljanje »glavnicom« – a u njemu su bili sve najistaknutiji hrvatski preporoditelji, ilirci – poput Ljudevita Gaja, Dimitrija Demetra, Pavla Štoosa (na slici), Antuna Mažuranića – prikupio je do kraja 1842. godine oko 5000 forinti.

Novoosnovano društvo najprije je pokrenulo časopis *Kolo*, pod uredništvom Stanka Vraza, koji je izlazio do 1851. godine, a obnovljen je 1945. godine. Matica ilirska počela je 1844. ostvarivati i program izdavanja dubrovačkih pisaca (Gundulićev »Osman«), a objavila je i jedno suvremeno djelo, Demetrovu dramu »Teuta«.

U tom prvom razdoblju, koje ide do 1850. godine, još nije bilo raščišćeno hoće li Matica ilirska biti samo nakladnička kuća ili i neka vrsta akademske znanosti. A sve do 10. srpnja 1847., kada su odobrena pravila društva, ona je ovisila o Čitaonici, što ju je također spustavalo u radu.

No 1850. zabranjen je rad Ilirskoj čitaonici, pa je Matica ilirska postala samostalnom ustanovom. Pokreće 1852. časopis *Neven*, koji je izdavala do 1857. godine.

Od 1874. počinje novo razdoblje u povijesti Matice. Tada je odlučeno da se društvo nazove Matica hrvatska, a u novim pravilima rečeno je da je njen zadatak »širiti korisne nauke« i »unapređivati hrvatsku lijepu knjigu«.

Godine 1869. pokrenut je *Vienac*, časopis (u Matičinu izdanju izlazi do 1903.) koji se opredijelio za to da donosi »slike i sličice svekolikog književnog života kod Hrvata i Srba« i da potiče zanimanje za domaću književnost.

Njemačke jedinice u svečanoj povorci prešle mostove na Rajni

1936.: Dugo je Adolf Hitler (na slici) smišljao kako zaskočiti Francusku i Veliku Britaniju i ponovno zauzeti Rajnsku oblast, područje koje je Versailleskim ugovorom bilo izdvojeno iz Njemačke i demilitarizirano.

U zoru 7. ožujka 1936. njemačke jedinice u svečanoj su povorci prešle mostove na Rajni i ušle u demilitariziranu oblast. Njemačko pučanstvo dočekalo ih je sa cvijećem i radosnim policima.

Već u deset sati Hitlerov ministar vanjskih poslova von Neurath pozvao je veleposlanike Francuske, Velike Britanije i Italije i saopćio im da je »današnjim danom uspostavljen suverenitet Reicha u Rajnskoj oblasti«.

RAVELOVA GLAZBA – 1875.: U Ciboureu, Pireneji, rođen je 7. ožujka 1875. skladatelj Maurice Ravel, koji bitno pridonosi preporodu francuske glazbe. Djelomice pristaša impresionizma, zatim klasicistički uglađenih oblika, oslanjao se na klasično francusko glazbeno naslijeđe, inspirirao španjolskom glazbom, jazzom, a najčešće plesnim oblicima. Umro je 28. prosinca 1937. u Parizu.

Strašna smrt prijeti onome koji, iako dobro poznat svima, umire samom sebi nepoznat. (Seneka)

Jugoslavenska mašinerija ubijanja Hrvata u Njemačkoj

Do 1980. Udba je u Njemačkoj likvidirala tridesetak Hrvata te nekoliko Srba i kosovskih Albanaca. Iz popisa žrtava uopće se ne može zaključiti kojim se »kriterijima« ravnala Udba

Gojko Borić

IZA KULISA EMIGRANTSKE POLITIKE

25

tike u Bonnu. Duka Julius, bez ikakva stida tvrdio u televizijskoj emisiji *Internationale Frühschoppen* (2. srpnja 1978.) da su hrvatski emigranti koje je tražio Beograd u zamjenu za četvero njemačkih terorista, ubili dvadeset devet jugoslavenskih diplomata. Nitko mu u toj emisiji nije rekao da to nije istina.

»Teror nad Hrvatima u SRNJ«

Njemački novinar Ulrich Schiller, koji je deset godina bio televizijski izvjestitelj u Beogradu, u svojoj knjizi *Macht ausser Kontrolle* (»Vlast izvan kontrole«) (Berlin, 2003.) svalio je svu krivnju za obračune između hrvatskih izbjeglica i jugoslavenske policije na – Hrvate.

U svojoj recenziji te površne knjige napisao sam: »Jugoslavenski su likvidatori prestali ubijati Hrvate u Njemačkoj tek nakon intervencije tadašnjeg ministra vanjskih poslova Hansa Dietricha Genschera kod njegova jugoslavenskoga kolege Josipa Vrhovca, zaprijetivši gospodarskim sankcijama, što sam doznao iz dobro obaviještenih bonnskih izvora, i to kao njemački novinar«. (*Hrvatska revija*, br. 3/2004.)

Znači, trebalo je pasti više od trideset hrvatskih glava da službeni Bonn malo zaprijeti Jugoslaviji. Unatoč toj neaktivnosti njemačke vlade, koja se ipak morala brinuti o sigurnosti i stranih državljana, gotovo azilnata, reagiranje nekih hrvatskih emigrantskih udruga na to nije bilo primjereno.

Na primjer, Mjesni odbor Hrvatskoga narodnoga vijeća u Kölnu u letku *Terror an Kroaten in der BRD* (»Teror nad Hrvatima u SRNJ«) optužio je njemačke vlasti zbog »stalnih progona i psihičkog terora« nad hrvatskim političkim emigrantima, čak i tvrdnjom da je njemačka policija an-

Optužio istaknute njemačke političare, čak i kölnskog nadbiskupa, da šeruju s hrvatskim teroristima: Krešo Kukolja

gažirala »plaćenog terorista« Maxa Watzela da duž hrvatske jadranske obale postavlja eksploziv kako bi izostao dolazak turista, što bi poslužilo kao »dokaz« za suradnju hrvatskih i njemačkih terorista.

Letak »antinjemački«

Ta vrlo klimava konstrukcija nije imala nikakvu osnovu. Njemačke su vlasti optužene i zbog toga što dopuštaju »srpskim učiteljima da podučavaju hrvatsku djecu u dopunskim školama«, a to je bilo legalno jer su sporazumi o tim školama sklopljeni isključivo između država.

Istina je da su jugoslavenske vlasti indoktrinirale gastarbajtersku djecu (o tome smo uvjerljivo i umjerenom pisali u časopisu *Kroatische Berichte*, što je citirao poznati njemački novinar Johannes Gross u svojoj kolunni u *Frankfurter Allgemeine Zeitung*), no optužiti za to njemačke vlasti nije

imalo nikakva smisla jer se o hrvatskoj djeci morao brinuti službeni Zagreb.

I uopće, taj je letak bio toliko »antinjemački« da je morao izazvati negativna reagiranja ovdšnjih vlasti. Odgovoran za tekst letka bio je bivši studentski vođa Damir Petrić, koji se, kao i mnogi drugi prolječari, nije snašao u zapadnoj demokraciji.

Preokret u teroru jugoslavenske tajne policije i diplomacije protiv Hrvata u Njemačkoj zbio se kad je gastarbajter Franjo Goreta usmrto u Stuttgartu šefa jugoslavenskog Generalnog konzulata Milovanovića, koji ga je vrbovao za ubijanje nekih političkih emigranata.

O tome sam pisao u izvješću za *Radio Deutsche Welle* 11. rujna 1966., optuživši jugoslavenski tisak da ne traži uzroke tog slučaja, nego ga iskoristava za optuživanje Njemačke, kao što je učinio tadašnji *Vjesnik* riječima da je ubojica u Stuttgartu »izvršna ruka nekih zapadnonjemačkih krugova«, a koji su to krugovi, *Vjesnik* nije naveo.

U svakom žitu ima kukolja

Vjesnikov dopisnik u Bonnu Krešo Kukolja iskoristio je gungulu oko atentata u Stuttgartu da bi »pobjegao« u Zagreb – zbog anonimnih prijatelji. Došavši u Zagreb, Kukolja je optužio neke istaknute njemačke političare, pa čak i kölnskog nadbiskupa kardinala Josefa Fringsa, da šeruju s hrvatskim teroristima.

U svome prilogu o tome naveo sam da bi ta jugoslavenska antinjemačka propaganda mogla biti povod izostanka njemačkih turista, kao i apstinenciji gastarbajtera u slanju novčanih pošiljki, što bi Jugoslaviju koštalo 195 plus 360 milijuna maraka na godinu. Pa neka drugovi u Beogradu izvoje!

O Kukolji smo u našoj emisiji viceva ispričali sljedeće: »Razgovaraju njemački političari sa stranim novinarima i pitaju ih kako izvještavaju o Njemačkoj. Jedan strani dopisnik odgovara: Uglavnom pišem pozitivno o vašoj zemlji, ali u svakom žitu ima kukolja.« *Vjesnikovac* Kukolja strašno se naljutio na to, jer su vic preveli inozemni dopisnici šireći ga bonnskim kulorima.

(Nastavlja se)

Mjesto najvećega masovnog umorstva u povijesti

U proljeće i rano jeto 1944. Auschwitz je radio punim kapacitetom, pa i više od toga, započinjući jedno od najstrašnijih i najmahnitijih ubilačkih ludovanja ikad zabilježenih u povijesti logora. Židovi koji će tijekom tog stravičnog vremena patiti i umirati, dolazili su iz jedne zemlje – Mađarske

Auschwitz je postao mjesto najvećega masovnog umorstva u povijesti zbog događaja iz 1944. godine. Sve do proljeća te godine broj umorstava u tom logoru zaostajao je nekoliko stotina tisuća za Treblinkom. Međutim, u proljeće i rano ljeto 1944. Auschwitz je radio punim kapacitetom, pa i više od toga, započinjući jedno od najstrašnijih i najmahnitijih ubilačkih ludovanja ikad zabilježenih u povijesti logora. Židovi koji će tijekom tog stravičnog vremena patiti i umirati, dolazili su iz jedne zemlje – Mađarske.

Vrlo su složeni razlozi zbog kojih se toliko mađarskih Židova, dok se rat približavao kraju, našlo u vlakovima za Auschwitz. Mađari su se s Nijemcima uvijek pokušavali upuštati u sofisticiranu političku igru, lutajući neprestano između svojih dvaju moćnih ali proturječnih osjećaja. S jedne su strane patili od tradicionalnog straha od Nijemaca, a s druge su željeli surađivati s pobjedničkom stranom, posebice ako je to značilo da bi se mogli dokopati malo teritorija na račun svoga istočnog susjeda – Rumunjske.

Trenutak za distanciranje od nacista

Tek u listopadu 1940. Mađari su se napokon odlučili: pristupivši Trojnom paktu, sklopili su savezništvo sa silama Osovine. Do tog trenutka – uz posredovanje nacističkog ministra vanjskih poslova von Ribbentropa – postignut je i sporazum o prijenosu suvereniteta nad sjevernom Transilvanijom s Rumunjske na Mađarsku.

Potkupljeni tim teritorijalnim povećanjem, za kojim su dugo žudjeli, te stavljajući sve na kocku da će nacisti pobijediti u ratu (što je bilo vrlo »mudro« gledište u ljeto i ranu jesen 1940.), Mađari su se politički i strateški primaknuli svojemu divovskom susjedu.

U proljeće 1941. Mađari su se pridružili Hitleru u invaziji na Jugoslaviju, a potom u lipnju uključili svoje postrojbe u nacistički

33

LAURENCE REES

Transport s mađarskim Židovima dolazi u Auschwitz-Birkenau u proljeće ili rano ljeto 1944.

pokušaj osvajanja Sovjetskog Saveza. No budući da se obećani brzi poraz Staljina u *Bitzkriegu* izjalovio, pa se rat otegnuo mimo očekivanja, Mađari su sve više postajali svjesni da su se svrstali na pogrešnu stranu. U siječnju 1943. Crvena je armija razbila položaje mađarske vojske na Istočnoj

bojišnici, nanijevši im katastrofalne gubitke: ubijeno je, ranjeno ili zarobljeno oko sto pedeset tisuća mađarskih vojnika.

Mađarske su vlasti shvatile da je došao trenutak za novu »mudru« politiku – distanciranje od nacista. Godine 1943. tajno se pregovaralo sa zapadnim saveznicima i postignut je sporazum po kojemu će Mađari, kad njihov teritorij bude ugrožen napredovanjem Saveznika, promijeniti stranu.

U proljeće 1944. Hitler je odlučio krenuti na svoga mušičavog prijatelja. U tradicionalnoj se historiografiji ta Hitlerova odluka tumači potezom čovjeka više motivirana ideologijom nego praktičnim obzirima. Međutim, novija istraživanja pokazuju upravo suprotno. Nacisti i Hitler nisu bili jednostavno opsjednuti željom da kazne nepouzdana opsjednuti, nego su postupili razmjerno razumno.

Mađarska je bila jedna od rijetkih zemalja u istočnoj Europi koju nacisti još nisu opljačkali. Bila je to iznimno bogata zemlja te je prema Hitlerovu sudu došao trenutak da nacisti zgrabe to bogatstvo.

Židovi su, naravno, nacistima bili posebna meta. U Mađarskoj je živjelo više od sedamsto dvadeset pet tisuća Židova, što je gotovo pet posto pučanstva. Premda su trpjeli posljedice antisemitskih mjera i zakona, glavnina židovske zajednice (i velik dio njihova bogatstva) ostala je uglavnom netaknuta.

»Konačno rješenje« ulazi u novu fazu

Mađarski Židovi u životnoj dobi za novačenje poslani su u radne skupine na Istočnu bojišnicu, gdje su ih tisuće i tisuće umrle, ali u preostalom dijelu židovske zajednice još je tinjala nada u spas od pogubnih progona; tinjala je nada sve dok im Nijemci nisu okupirali zemlju.

Njemačka je vojska ušla u Mađarsku 19. ožujka 1944., a već je sutradan *SS-lajtnant*, pukovnik Adolf Eichmann, židovskom pučanstvu u Mađarskoj počeo oduzimati sve što se moglo te ih potom deportirati. U tipičnoj maniri, Eichmann je među prvim eksproprijacijama prisvojio nešto i za sebe: luksuznu Vilu Aschner na Brdu ruža u elitnom dijelu Budimpešte.

U tom trenutku nacističko »konačno rješenje« ulazi u novu fazu. Eichmann nije bio zadužen samo za organiziranje najobitnijeg istrebljenja, kao što je 1942. bio slučaj s njegovim kolegama u poljskoj Glavnoj upravi. S obzirom na ozbiljnost vojnog stanja i sve veću potrebu za prisilnim radom, nacisti su morali više napora i pozornosti posvećivati razdvajanju Židova koji bi radom mogli još poslužiti u njemačkom vojnom naporu od onih koji nisu mogli poslužiti nikakvoj korisnoj svrsi pa ih je stoga smjesto trebalo pobiti.

(Nastavlja se)

Knjiga Laurencea Reesa »Auschwitz« u hrvatskoj je prijevodu upravo objavljena u nakladi Golden marketinga-Tehničke knjige iz Zagreba (tel.: 01/4839567).

ILIRSKI PREDATELJI PLODNIČKI	STALJINSKE VALKARISTE POSLOVNE KULISICE	LEONOV STAP	ARKANSKI	UPALA LOUJE ŽUJEZICE NA VIKRE IČIMIRIČKI	ZUB ČOKURU, ŽELJE KRIZNO	U VELIKU NUPRI, VIKORA, JAKO	POČETAK POČETKA	LUŽA AZU U ITRANU ZEMLJA	BAKI SE TOKAR, STOKI, STRUGAR	JEDANPUT POVIŠEN TON E	PIJEVAČKA VEDAR	CRNOGORG IČIVTA
UKAZ FRANKLE JOSIPA IČI, GODINE												
STARU MAZU ZA ŠPITALU												
PIŠAC GALDWELL												
DIJAKU MUCIKU, A ČIJE MIČIČI												
POKAZNA ŽAMENICA												
HTV-ING ŠPITALU VLAĐIČI												
RODITELJI												
STROGA OD DEŠET STROVA												

Znanstveni kutak

Britanija se priprema za pandemiju gripe

U Velikoj se Britaniji pripremaju milijuni doza cjepiva i lijeka protiv gripe radi sprječavanja eventualne pandemije, koju je predvidjela Svjetska zdravstvena organizacija. Ministarstvo zdravstva zabrinuto je da bi mutirani virus ptičje gripe, koji je dosad u Aziji usmrto više od pedeset ljudi, u kombinaciji s ljudskim virusom gripe mogao izazvati nepredvidive posljedice.

S obzirom na to da postojeće cjepivo protiv gripe nije sto posto sigurno, kažu stručnjaci, osigurat će se do-

voljno antivirusnog lijeka *Tamiflu*, koji ublažava simptome bolesti.

I mnoge druge zemlje pripremaju se za eventualnu pandemiju gripe, na primjer, Amerikanci pripremaju četiri milijuna doza cjepiva.